

VAS VÁRMEGYE KÖZIGAZGATÁSA A KIEGYEZÉSIG (1867)

NÉMETH SÁNDOR

ADMINISTRATION OF VAS COUNTY UNTIL CONCILIATION

The purpose of the study is to present the feudalism-era public administration of Vas County, which forms the western border region of the country. The limitations of the scope do not allow a detailed analysis, but at least in outline, the research is suitable for analyzing the territorial and population changes of the county, the development of the population of settlements and the quantitative and qualitative characteristics of the administrative units from the formation of the territorial unit to the formation of the modern service state.

The timeliness of the research is due to the fact that in 2025 we will celebrate the 75th anniversary of the formation of our current 19-county (castle) county system. Speaking of which, this is a great opportunity to review the development history of our westernmost county.

BEVEZETÉS

A tanulmány célja az ország nyugati határvidékét képező Vas vármegye feudalizmus kori közigazgatásának bemutatása. A terjedelmi korlátok nem teszik lehetővé a részletes elemzést, viszont legalább vázaltszerűen alkalmas arra a kutatás, hogy a vármegye területi és népességi változásait, a településállomány alakulását és a közigazgatási egységek mennyiségi és minőségi ismérveit elemezze a területi egység kialakulásától a modern szolgáltató állam kialakulásáig.

A kutatás időszerűségét az adja, hogy 2025-ben ünnepeljük a mai 19 elemzésű (vár)megyerendszerünk kialakításának 75. évfordulóját. Ez az apropó remek alkalom arra, hogy áttekintsük legnyugatibb vármegyénk fejlődéstörténetét.

1. A VÁRMEGYE KIALAKULÁSA ÉS TERÜLETI VÁLTOZÁSAI

A történeti Vas vármegye későbbi területének nagy része a 9–10. század fordulóján a felbomlóban lévő Frank Birodalom keleti határvidékét alkotta, besenyő és szláv népcsoportokkal. A magyar állami keretek kialakulásakor a térségben két várispánság – a Karakói és a Vasvári – létezett, utóbbiból alakult ki a 11. század folyamán Vas vármegye (*BOROVSKY 1898*). A nyugati gyeplőhöz tartozó térség csupán a század végére lett egyértelműen a vármegye része (*KNIEZSA 2000*), melynek területén a középkor végén 826 település létezett (*HAJDÚ 2005*).

A vármegye székhelye Vasvár (latinul *Castrum Ferreum*) volt. A vármegye és székhelye az itt található gyepvasércre alapozott vassfeldolgozásról kapta, amely ipari ágazatnak az egyik legfontosabb központja volt a kora középkori Magyarország.

A vármegye középkori kiterjedését (5274 km²) tekintve évszázadokon keresztül meglepő stabilitást mutatott. 1491 és 1647 között Kőszeg és Borostyánkő vidéke zálogbirtokként az osztrák korona fennhatósága alá tartozott, viszont közjogilag továbbra is a Magyar Királyság része maradt.

A 16. században a török előretörése állandóan veszélyeztette Vasvárt. 1576-ban a városba behatoló és fosztogató német katonaságot a lakosság megtámadta és kiűzte, az erősítéssel visszatérő németek bosszúból felgyújtották a várost. 1577-ben az állandó zaklatások miatt a domonkos szerzetesek elhagyták Vasvárt, az országgyűlés pedig elrendelte a káptalan Szombathelyre költözését 1578-ban. Ezzel Vasvár tulajdonképpen megszűnt megyeszékhely lenni, helyét Szombathely vette át (*BOROVSKY 1898*).

A vármegye területe 1920-ig alig módosult, mindössze Léka (ma Lockenhaus, Ausztria), Egyházaskesző és Várkesző (ma mindkettő Veszprém vármegye) került 1871-ben Sopron vármegyétől Vas vármegyéhez (*KÖVÉR 2020*).

2. A VÁRMEGYE NÉPESSÉGÉNEK VÁLTOZÁSA

A honfoglalás korától a 10. század második feléig itt a nyugati gyepűterületen a Csepreg–Gyepűfüzes (ma Kohfidisch, Ausztria–Mura vonala volt az összefüggő magyar nyelvterület határa (*MÁLYUSZ 2002*), amely a 11. századra nyugatabbra tolódott, nagyjából a Kőszeg–Rohonc (ma Rechnitz, Ausztria)–Rábagyarmat vonalra. A gyepű felszámolása során Kőszeg környékén, a mai Ausztriához tartozó patakok (Pinka, Strém/Strem, Csáva/Stoob) völgyeinek elszórt határörtelepeit állandó települések váltották fel, és ezzel párhuzamosan a terület magyarlakta vidékké vált. A vidék szláv és besenyő lakossága a 11–13. század között bizonyíthatóan beleolvadt a magyar népességbe (*KNIEZSA 2000; BALIZS 2018*).

Az eleinte szórványos betelepülést a 12–13. század fordulójától váltotta fel a németajkú földművelő népesség, illetve polgárság folyamatos beáramlása a későbbi burgenlandi vidékre, illetve a mai Vas vármegye nyugati peremére (*KNIEZSA 2000*). A már ekkor német többségű Kőszegre a 14. század első felében újabb betelepülők érkeztek (*CERNEL 1877*). A napjainkban horvát falvaknak ismert Pinkamenti és Kőszeg környéki települések (Horvátlövő, Szentpéterfa, Pornóapáti, illetve Peresznye, Tömörd) akkor kevert etnikumúak voltak, valószínűleg német többséggel. A szlovén népesség továbbra is a megye délnyugati részén élt, ahol lényegében kizárólagos etnikumként volt jelen. A középkort végigkísérő két ellentétes etnikai folyamat során a történelmi Vas vármegye magyarsága a nyugati vidékeken tapasztalható állandó visszaszorulás mellett a megye középső és keleti

tájain egységes etnikai tömböt hozott létre, rendkívül sűrű településhálózattal. Vas vármegyében a 15. század végén kb. 45–50 ezer főnyi népesség élt, ebből 35–36 ezer juthatott a megye jelenlegi területére. Ennek 80–82%-a magyar, 12–13%-a német, 4–5%-a szlovén ajkú lehetett (*KUBINYI 1996*).

A török hódoltság alatt a vármegye Rábától délkeletre eső része került időszakosan oszmán uralom alá, a többi részét betörésekkel és a Habsburg Birodalom elleni támadások alkalmával átvonulásukkal veszélyeztették. A Bécs elleni első, 1532. évi török támadás alkalmával Kőszeget is megostromolták az oszmánok, ami nagy pusztítást okozott a környékén is. A 16. század végére a Pinka-völgyi magyarság – Felsőőr környékét kivéve – végérvényesen kisebbségbe került. Az elnéptelenedett falvakba már 1533-tól megindult a török által leginkább veszélyeztetett horvát népesség beáramlása, akik az elhagyott települések mellett újakat is alapítottak. A történelmi Vas vármegyébe kb. 16–18 ezer horvát érkezhetett ekkor, ennek viszont csak a kisebb hányada – 4–5 ezer fő – jutott a vármegye mai területére (*BALIZS 2008*).

A 17. században folytatódott a nem magyar lakosság betelepülése, az európai vallásháború elől menekülő németek a Rába-völgybe, Németújvár (ma Güssing, Ausztria) és Borostyánkő (ma Bernstein, Ausztria) környékére költöztek. Ezek a vidékek a 18. század elejére csaknem a teljes magyar népességüket elveszítették. A 17. században folytatódott a horvátok betelepülése, de cigányok és zsidók is költöztek a vármegye területére. Az 1697. évi dicalis összeírás alapján ekkor Vas vármegyében 102 600 fő élt, ebből 44 ezer élt tisztán magyar jellegű településeken, 28 500 fő német, 10 ezer fő szlovén, 5000 fő horvát települések lakója volt, míg a népesség 13%-a etnikailag vegyes városokban és községekben lakott (*VÖRÖS 1962*). A mai vármegyeterület nagy része magyar többségű lakossággal rendelkezett, de a népesebb városok – Szombathely, Kőszeg, Körmend – kevert etnikumúnak számított, Szentgotthárd pedig kívül esett a magyar nyelvterületen (*LENNER 2005; BALIZS 2018*).

A 18. században Vas vármegyét is érintette a megindult belföldi vándorlás. Egyrészt magyar népesség vándorolt el a török uralom alól felszabadított országrészekbe, másrészt más anyanyelvűek érkeztek az elnéptelenedett területekre. A nyugati járásokba a németajkúak betelepülése egészen a 19. század első harmadáig tartott. A horvát nyelvterület az 1700-as években érte el a legnagyobb kiterjedését, a század végétől a beolvadásuk viszont felgyorsult. Legfontosabb nyelvszigeteik a Kőszeg–Városszalónak (ma Stadtschlaining, Ausztria)–Ják háromszögben terültek el.

Az 1773-as *Lexicon Locorum* alapján akkor Vas vármegye 624 helységének 46,8%-a magyar, 24,5%-a német, 19,4%-a szlovén, 9,3%-a horvát nyelvű volt (*KOVACSICS 1998*). A kiegyezés évében Fényes Elek Vas vármegye népességszámát 299 661 főre tette, akiknek 47,5%-a magyar, 34,6%-a német, 11,2%-a szlovén (*vindus*), 6,7%-a pedig horvát nemzetiségű volt (*FÉNYES 1867*). Ez tehát azt jelenti, hogy a modern közigazgatás kialakításakor Vas vármegye többnemzeti-ségű volt, és közülük a magyar volt a legnagyobb lélekszámú, de arányát tekintve csak relatív többséget ért el a teljes népességen belül.

3. A VÁRMEGYE TELEPÜLÉSÁLLOMÁNYÁNAK FEJLŐDÉSE

A városok egységes szabályozásának hiánya ellenére a középkori és kora újkori városoknak két alapvető kategóriája különíthető el a korabeli Vas vármegyében. A városok legfejlettebb csoportját a *civitasok* képezték, amelyek fő külső jellemzője, hogy fallal vették őket körül. Jogaikat, kiváltságaikat tekintve csoportjuk nagy átfedést mutatott a szabad királyi városokéval, de a két fogalom nem egymás szinonimája volt. A városállomány alacsonyabb státuszú elemei a mezővárosok (latinul: *oppidum*) voltak, amelyek nevének előtagja arra utal, hogy védelmi rendszerükből rendszerint hiányzott a (kő)fal. Társadalmi-gazdasági szempontból nagy részük a falvakhoz állt közelebb, semmint a valódi városokhoz (ENGEL ET AL. 1998).

A történelmi Vas vármegye városállományára az első megbízhatónak mondható adat* a 15. század végéről való, amire vonatkozóan 36 városi névváltozat bukkan fel Csánki Dezső nagyszabású történelmi munkájában (CSÁNKI 1894). Mivel ezek némelyike ugyanannak a helységnek más egyéb névváltozatát is tartalmazza (pl.: Kőszeg/Güns, Rohonc/Rechnitz), a városi jogállású települések száma ennél kevesebb volt, a mai településállományra vetítve 20 db, aminek alig több mint a fele (11 db) esik a mai Magyarország területére. A következő három és fél évszázadban körük alig változott, hasonló nagyságrendben bukkannak fel Vályi András 18. század végén és Fényes Elek 19. század közepén készült összeírásaiban (VÁLYI 1799; FÉNYES 1851). A típusaik, rangjuk alapján némi minőségi visszaesés tapasztalható, hiszen szabad királyi város csak Kőszeg volt és maradt a korszakban, amihez a püspöki székhelyé történő emelése (1777) után a megyeszékhely, Szombathely kezdett felzárkózni. Kőszeg népesebb volt és maradt is a megyeszékhelynél: 1867-ben Kőszegnek 7317, Szombathelynek 6754 lakosa volt (FÉNYES 1867). Ugyanezen időszakban viszont a mezővárosok egy része visszasüllyedt a falvak csoportjába (1. táblázat).

* Csánki Dezső valamennyi olyan települést a mezővárosokhoz sorolt, amelyet csak egyszer is annak neveztek a források (attól függetlenül, hogy ki nevezett annak), vagy pedig vásártartási joggal rendelkezett. Ez a definiálás módszertanilag vitatható, de a településkategória nagyságrendjének és a településállományon belüli arányainak érzékeltetésére alkalmas.

1. táblázat: A történelmi Vas vármegye városi jogállású településeinek számbeli változása, 1490–1851

Table I. Numerical changes in the settlements with urban status in the historical county of Vas, 1490-1851

Város	Csánki Dezsőnél (1490)	Vályi Andrásnál (1799)	Fényes Eleknel (1851)	Mai név	Mai ország
Egervár	<i>oppidum</i>	mezőváros	mezőváros	Egervár	Magyarország
Ikervár	<i>oppidum</i>	mezőváros	mezőváros	Ikervár	Magyarország
Körmend	<i>oppidum és civitas</i>	mezőváros	mezőváros	Körmend	Magyarország
Kőszeg	<i>civitas és oppidum</i>	szab. kir. város	kir. város	Kőszeg	Magyarország
Léka	<i>oppidum</i>	mezőváros	mezőváros	Lockenhaus	Ausztria
Lendva	<i>oppidum</i>	mezőváros	mezőváros	Lendava	Szlovénia
Monyorókerék	<i>oppidum</i>	mezőváros	mezőváros	Eberau	Ausztria
Muraszombat	<i>oppidum</i>	mezőváros	mezőváros	Murska Sobota	Szlovénia
Nagyrákos	<i>oppidum</i>	falu	falu	Nagyrákos	Magyarország
Német- és Horvátlövő	<i>oppidum</i>	falu	falu	Deutsch Schützen és Horvátlövő	Ausztria és Magyarország
Németújvár	<i>civitas</i>	mezőváros	mezőváros	Güssing	Ausztria
Pápóc	<i>oppidum</i>	falu	mezőváros	Pápóc	Magyarország
Rohonc	<i>civitas és oppidum</i>	mezőváros	mezőváros	Rechnitz	Ausztria
Sárvár	<i>civitas és oppidum</i>	mezőváros	mezőváros	Sárvár	Magyarország
Szalónak	<i>oppidum</i>	mezőváros	mezőváros	Stadt-schlaining	Ausztria
Szombathely	<i>civitas</i>	szabad püspöki város	püspöki város	Szombathely	Magyarország
Vasdobra	<i>oppidum</i>	mezőváros	mezőváros	Neuhaus am Klausenbach	Ausztria
Vasvár	<i>civitas és oppidum</i>	mezőváros	mezőváros	Vasvár	Magyarország
Vép	<i>oppidum</i>	mezőváros	mezőváros	Vép	Magyarország
Vörösvár	<i>oppidum</i>	mezőváros	mezőváros	Rothenturm an der Pinka	Ausztria
Összes város	20	17	18		

Forrás: CSÁNKI 1894, FÉNYES 1851 ÉS VÁLYI 1799 alapján saját szerkesztés

A 15. század vége és a 19. század közepe között a Vas vármegyei városállomány változása csak részben követte az országos folyamatokat. Abban hasonlított hozzá, hogy a *civitasok* száma csökkent (1828-ban 81, 1850-ben mindössze 50 db volt belőlük országszerte), abban viszont különbözött, hogy a mezővárosok száma az 1490-es kb. 690-ről, 1828-ra 692 darabra, 1846-ra, a jobbágyfelszabadítás időpontjára 741-re növekedett (*OROSZ 1995*).

Ebben a bő 350 évben a megye településállományának egésze rapszodikusán változott: az 1720-as összeírás 616 településről tudósít, ami a községkettőzések, illetve önálló településsé fejlődő puszták révén 1787-re 658-ra növekedett. 1828-ban érte el maximumát 783 darabbal, majd 1851-re 710-re csökkent (*BALIZS 2015*). Országos szinten is hasonlóképpen zajlott a folyamat: a középkori Magyarországon a becslések szerint 18–19 ezer falu volt, ami a 19. század derekára 13–14 ezerre csökkent (*BELUSZKY 2003*).

4. A VÁRMEGYE KÖZIGAZGATÁSA

A vármegyénél kisebb közigazgatási egység, a járás (*processus*) csak a *patrimoniális* monarchia széthullásával, a nemesi vármegyerendszerben alakult ki a 14–15. században. A járási székhely a dualizmus koráig nem volt rögzített, a hivatali ügyek intézése a járást vezető szolgabíró (*judex nobilium* vagy *judlium*) háza, kúriája volt.

Több vármegye esetében a járások területét a vármegye központjából kiindulva alakították ki, ugyanis a járások kapcsolódtak a vármegye székhelyéhez. A járások területét megközelítően úgy mérték ki, hogy akkora legyen, amelyet egy nap alatt be lehet járni.

A járásokat a néhány középkori adat szerint leggyakrabban csupán sorszámmal jelölték az adóösszeírásokban, de már ekkor megjelent a tájnévvel való azonosításuk. A járások területét befolyásoló tényező a domborzat és a vízrajz mellett a nemesség létszáma volt (*PÉTERVÁRI 2018*).

A járások, alsófokú igazgatási szintek száma a középkori Vas vármegyében is változhatott, az bizonyos, hogy III. Károly király uralkodása idején (1711–1740) már négy kerület volt:

- a lékai;
- a kemenesaljai;
- a batthyányfalvi, muraszombati, felsőlendvai, dobrai uradalmak területe;
- a körmenői, monyorókeréki, vörösvári, németújvári, szalónaki, borostyánkői és a pornói apátsági uradalmak együttes területe (Kövér 2020).

II. József (ur. 1780–1790) által 1785-ben elrendelt összeírásban hat kerület szerepel. Az 1830-as években hat járást jelölnek a térképek, amelyek megegyeztek a korábbi kerületekkel (2. táblázat).

2. táblázat: Vas vármegye járási beosztása, 1785–1830-as évek
 Table 2. District classification of Vas County, 1785 and 1830s

Közigazgatási egység neve		
	1735	1830-as évek
1.	Szombathelyi (Processus Sabariensis)	Szombathelyi
2.	Kemenesaljai (Pr. Cemenesallensis)	Kemenesaljai
3.	Körmendi (Pr. Koermendiensis)	Körmendi
4.	Tótsági (Pr. Totsagiensis)	Tótsági
5.	Németújvári (Pr. Nemetujvariensis)	Német-Újvári
6.	Kőszegi (Pr. Ginsiensis)	Kőszegi

Forrás: *KÖVÉR 2020* alapján saját szerkesztés

FÉNYES ELEK 1847-es és 1857-es összeírásában egyaránt hat járásra történő felosztás szerepel (3. táblázat).

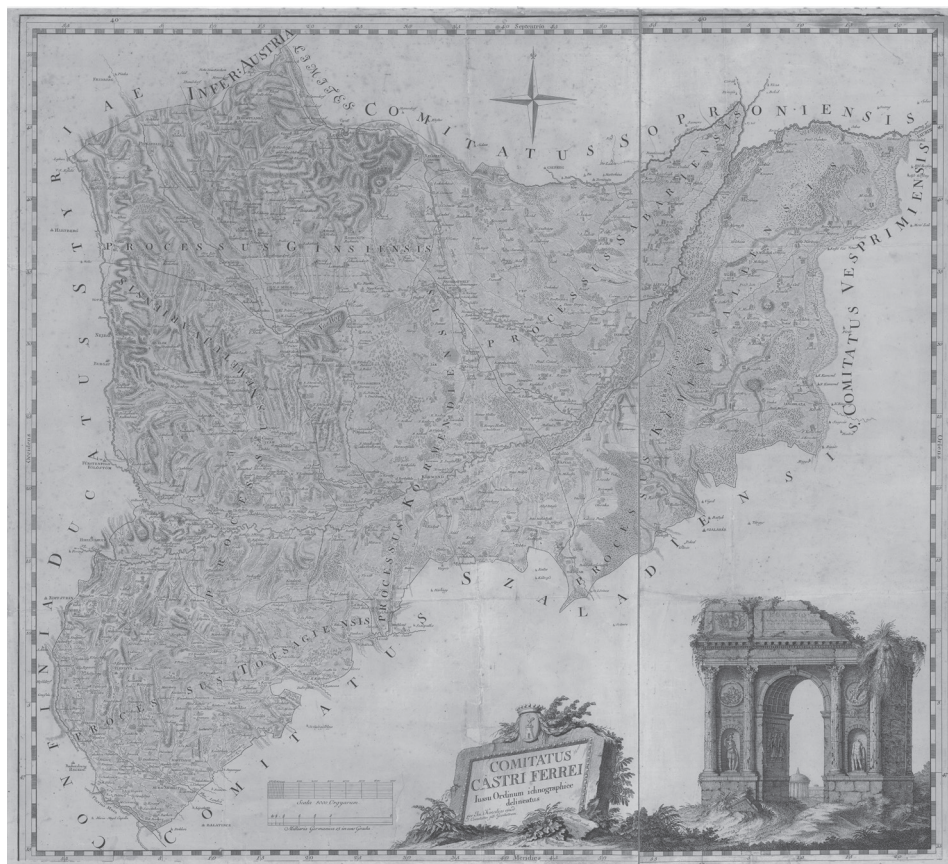
3. táblázat: Vas vármegye járási beosztása, 1857
 Table 3. District classification of Vas County, 1857

Járás	Nemzetiségek (fő)				Lakosság- szám össze- sen (fő)
	<i>magyar</i>	<i>német</i>	<i>horvát</i>	<i>vindus</i>	
Kőszegi	12 150	43 302	7882	0	63 334
Németújvári	9612	38 998	9120	1833	59 563
Tótsági	9560	7422		31 664	48 646
Körmendi	30 856	7158	3054	0	41 068
Szombathelyi	40 700	0	0	0	40 700
Kemenesaljai	32 079	0	0	0	32 079
Járások összesen	134 957	96 880	20 056	33 497	285 390
Kőszeg szabad királyi város	881	6436	0	0	7317
Szombathely püspöki város	6554	400	0	0	6754
Vas vármegye összesen	142 392	103 716	20056	33497	299 461

Forrás: *FÉNYES 1867* alapján saját szerkesztés

Ez a hat járásos felosztás látható a Vas vármegye közigazgatási beosztását ábrázoló egyik legkorábbi, 18–19. század fordulójáról származó térképen is. Ezt a szakzsargonban készítője után *KENEDICS JÓZSEF*-féle Vas megye térképnek is nevezik (1. ábra).

1. ábra: Vas vármegye közigazgatása a 18–19. században
 Figure 1. The public administration of Vas County in the 18–19. century

Forrás: T 132 jelzetszámú térkép, Magyar Nemzeti Levéltár Vas Vármegyei Levéltára

A járások elnevezésének eredete változatos, szerepel közöttük népcsoport (a tótoknak is nevezett vendek), tájegység (Kemenesalja) és a legnagyobb városuk egyaránt. A vármegye két városa közül Kőszeg szabad királyi város, Szombathely püspöki város ranggal rendelkezett, és egyikük sem volt része a járásának. Érdekesség, hogy a vármegyeszékhely járása a második legkisebb népességű volt, illetve az, hogy csak a járások fele volt többségében magyar nemzetiségű.

Érdekesség, hogy *FÉNYES ELEK* két idézett összeírása között, a szabadságharc tágabb időszakában, 1849–1850-ben 12 járást vezettek a főszolgabírók (4. táblázat).

4. táblázat: Vas vármegye járási beosztása, 1849–1850
 Table 4. District classification of Vas County, 1849–1850

1.	Jánosházi	7.	Péterfalvi (Őriszentpéteri)
2.	Kiscelli	8.	Pinkafeji
3.	Körmendi	9.	Sárvári
4.	Kőszegi	10.	Szentgotthárdi
5.	Muraszombati	11.	Szombathelyi
6.	Németújvári	12.	Vasvári

Forrás: *KÖVÉR* 2020 alapján saját szerkesztés

Vas vármegye járási beosztása tehát sokszor változott, és elemszámát tekintve széles tartományban – 4 és 24 egység között – mozgott a járási rendszer kialakulásától egészen a kiegyezés utáni polgári közigazgatás bevezetéséig.

ÖSSZEZÉS

Vas hazánk legrégebbi vármegyéi közé tartozik, hiszen az államalapítás idején két várispánságból szerveződött. A központja ekkor Vasvár, amelynek elnevezése az egész területi egységhez hasonlóan a helyi gyepvasércre alapozott vaskohászatból ered, amely országos jelentőségű volt a kora középkorban. Annak ellenére, hogy határ menti térség lévén potenciális ütközőzóna volt, viszonylag állandó volt a területi integritása a trianoni békeszerződésig.

A vármegye népessége gyakorlatilag a teljes középkorban kevert nemzetiségű volt, lényegében négy nagyobb etnikum, a magyar, a német a horvát és a szlovén képezte. A városokban – a vend nyelvterület egyik központjaként működő Szentgotthárd kivételével – a németek, a falvakban a horvátok és a magyarok koncentráálódtak. Az elmagyarosodás megfigyelhető volt már a 18. században is, de 1867-ben sem érte el a magyarság aránya az 50%-ot a teljes népesség körében.

A kora középkorban kialakult aprófalvas településállomány túlélte a tatárjárást és a török kort is, viszonylag épségben megmaradt. A városállomány 30–40 db között mozgott, de valódi városnak csak a vármegye egyetlen szabad királyi városa, Kőszeg, továbbá az 1578-ban vármegyeszékhelyé vált Szombathely számított. Érdekesség, hogy a kiegyezésig Kőszeg volt a legnépesebb település Vasban, nem pedig Szombathely.

A 14–15. században kialakított járási rendszerről a 18. századtól állnak rendelkezésre megbízható adatok. Ezek szerint a 18. század első felében négy, utána pedig kisebb kitérőkkel a hat járást számláló beosztás alakult ki és maradt meg a kiegyezésig.

IRODALOM

BALIZS D. (2015): Etnikai térstruktúra, asszimiláció és identitás a történelmi Vas megyében. PhD-értekezés, Szegedi Tudományegyetem – Földtudományok Doktori Iskola, Szeged, 152 p.

BALIZS D. (2018): Vas megye nemzetiségei. In: Vasi Szemle LXXII. évf. 3. szám, pp. 259–272.

BELUSZKY P. (2003): Magyarország településföldrajza (Általános rész). Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 568 p.

BELUSZKY P. (2008): Maradékok boltja. In: Tér és Társadalom XXII. évf. 1. szám, pp. 169–172.

BELUSZKY P. – GYŐRI R. (2008): Legyen rangja város! (Avagy a városi rang adományozásának gyakorlata és következményei 1990 után). – Új irányok a magyarországi falufejlődésben. In: Csapó T. – Kocsis Zs. (szerk.): Nagyközségek és kisvárosok a térben. Savaria University Press, Szombathely, pp. 19–32.

BOROVSKY S. (1898): Magyarország vármegyéi és városai – Vas megye. Budapest, 622 p.

CHERNEL K. (1877): Kőszeg szabad királyi város jelene és multja. Sieler Henrik Nyomdája, Szombathely, 274 p.

CSÁNKI D. (1894): Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában I–VI. kötet. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest. Új kiadás: História Antik Könyvesház, Budapest, 2011, 880 p.

CSAPÓ T. – KOCSIS ZS. (2006): Szombathely településföldrajza. Savaria University Press, Szombathely, 179 p.

ENGEL P. – KRISTÓ GY. – KUBINYI A. (1998): Magyarország története 1301–1526. Osiris Kiadó, Budapest, 419 p.

FÉNYES E. (1851): Magyarország geographiai szótára I–II. Kozma Vazulnál, Pest. Reprint: Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete, Budapest, 1984, 1254 p.

FÉNYES E. (1867): A Magyar Birodalom nemzetiségei és ezek száma vármegyék és járások szerint. Eggenberger Ferdinánd Magyar Akadémiai Könyvtár, Pest 77 p.

HAJDÚ Z. (2005): Magyarország közigazgatási földrajza. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 332 p.

HORVÁTH S. – KRÁNITZ J.– Péter L.-né (1988): Vas megye közigazgatási beosztása 1945–1950–1987. Vas Megye tanácsa, Szombathely, 367 p.

KNIEZSA I. (2000): Magyarország népei a XI. században. Lucidus Kiadó, Budapest.

KOVACSICS J. (1998): Vas (vár)megye települései és etnikai képe történeti demográfiai megvilágításban. In: Vasi Szemle LII. évf. 2. szám, pp. 663–689.

- KOVACSICSNÉ NAGY K.** (2013): A magyar városok története a kiegyezéstől napjainkig, avagy falupusztítás várossá nyilvánítással. In: Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica, LXXV. kötet (Ünnepi kötet dr. Blazovich László egyetemi tanár 70. születésnapjára), pp. 427–440.
- KÖVÉR I.** (2020): Vas vármegye Trianon előtt és Trianon után – I–II. kötet. Szülőföld Könyvkiadó, Szombathely, 1541 p.
- KUBINYI A.** (1996): A Magyar Királyság népessége a 15. század végén. In: Történelmi Szemle XXXVIII. évf. 2–3. szám, pp. 135–161.
- LENNER T.** (2005): Körment településfejlődése. In: Csapó T. – Kocsis Zs. – Lennér T. szerk.: A településföldrajz helyzete és főbb kutatási irányai az ezredforduló után. Berzsenyi Dániel Főiskola, Társadalomföldrajzi Tanszék, Szombathely, pp. 138–145.
- MÁLYUSZ E.** (2002): A középkori magyarság település- és nemzetiségpolitikája. Lucidus Kiadó, Budapest, 276 p.
- PATKÓ M.** (2016): Magyarország közigazgatási határainak változása a XX. században. Szakdolgozat, Eötvös Loránd Tudományegyetem – Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszék, Budapest, 50 p.
- PÉTERVÁRI M.** (2018): A járások kialakítása Magyarországon az 1870: XLII. tc alapján. Doktori disszertáció, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Szeged, 247 p.
- VÁLYI A.** (1799): Magyar Országának leírása I–III. kötet. Buda. Reprint: Méry Ratio, Budapest, 2003, 2128 p.
- VÖRÖS K.** (1962): Vas megye 1744. évi adóösszeírása. KSH Könyvtár – Művelődési Minisztérium Levéltári Osztálya, Budapest, 227 p.